

KÖZPONTI
STATISZTIKAI
HIVATAL

HAJDÚ-BIHAR MEGYE SZÁMOKBAN

2013

Tartalom

Főbb jellemzők	2
1. Népeség, népmozgalom.	4
2. Munkaerőpiac.	6
3. Egészségügy, baleset	8
4. Szociális ellátás	10
5. Oktatás, kultúra.	12
6. GDP, kutatás-fejlesztés	14
7. Gazdasági szervezetek, beruházás	16
8. Mezőgazdaság.	18
9. Ipar, építőipar	20
10. Lakás	22
11. Turizmus, kereskedelem, vendéglátás	24
12. Környezet, infrastruktúra	26
Hajdú-Bihar megyei portré	28
Adottságok.	28
Társadalom.	30
Gazdaság.	33
Kiemelt értékünk	35
A Hortobágy.	35

Jelmagyarázat

- A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.
- 0 A mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.
- .. Az adat nem ismeretes.
- + Előzetes adat.
- ... Nem közölhető adat.

Megjegyzések

A 2013. évi adatok általában előzetesek.

A kiadványban felhasznált adatok csoportosítása mindig az adott év január 1-jei állapotának megfelelő területi beosztás szerint történt.

A részadatok összegei a kerekítések miatt eltérhetnek az összesen adatoktól.

A százalék- és viszonyszámok kiszámítása kerekítés nélküli adatok alapján történt.

A módszertani információk és a fogalmak magyarázata megtalálható a Központi Statisztikai Hivatal honlapján.

		Hajdú-Bihar megye	
BP	Budapest	Megyeszékhely	Debrecen
BÁ	Bács-Kiskun	Terület, km ²	6 211
BA	Baranya	Települések száma ^{a)}	82
		Ebből: város ^{a)}	21
BÉ	Békés	Népesség, ezer fő ^{a)}	540
		Városi népesség aránya, % ^{a)}	79,9
BO	Borsod-Abaúj-Zemplén	Népsűrűség, fő/km ²	87
CS	Csongrád	Foglalkoztatási arány, % ^{b)}	47,9
		Munkanélküliségi ráta, % ^{b)}	14,9
FE	Fejér	Alkalmazásban állók havi nettó átlagkeresete, forint ^{b)}	124 055
GY	Győr-Moson-Sopron	Öregségi átlagnyugdíj, forint ^{a)}	107 979
HA	Hajdú-Bihar	Tízezer lakosra jutó működő kórházi ágy ^{b)}	66
HE	Heves	Középiskolai tanulók száma a nappali oktatásban, fő ^{b)}	23 719
JÁ	Jász-Nagykun-Szolnok	Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevők száma, fő ^{b) c)}	15 682
KO	Komárom-Esztergom	Egy főre jutó GDP, ezer forint ^{d)}	2 106
		A kutatás-fejlesztés ráfordításai a GDP százalékában ^{d)}	2,12
NÓ	Nógrád	Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma ^{e)}	176
PE	Pest	Egy főre jutó beruházás, ezer forint ^{d)}	293
		Termőterület, ezer hektár ^{f)}	531
SO	Somogy	Egy főre jutó ipari termelés, ezer forint ^{b)}	1 287
SZ	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Tízezer lakosra jutó épített lakás ^{b)}	6
TO	Tolna	Kereskedelmi szálláshelyen eltöltött vendégéjszaka, ezer ^{b)}	1 095
VA	Vas	Ezer lakosra jutó személygépkocsi ^{e)}	261
VE	Veszprém	Ezer lakosra jutó internet-előfizetés ^{b)}	209
		Autópályák, autóutak, km ^{b)}	89
ZA	Zala	Működtetett vasútvonalak, km ^{d)}	460

a) 2014. január 1-jei adat.

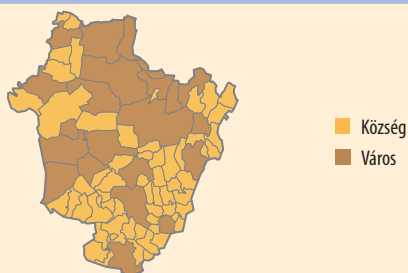
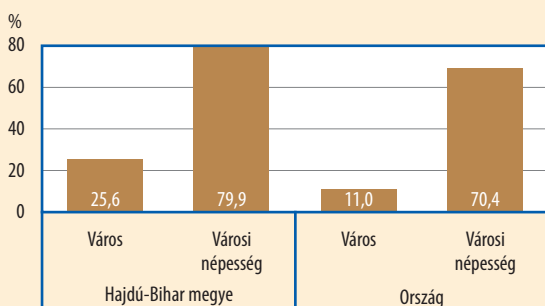
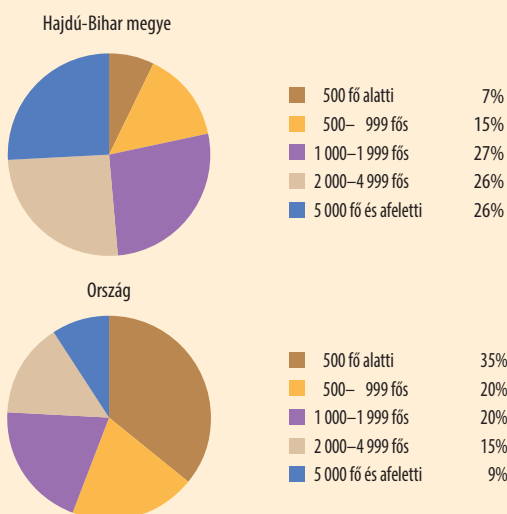
b) 2013. évi adat.

c) A megyében állandó lakóhellyel rendelkezők adata.

d) 2012. évi adat.

e) 2013. december 31-ei adat.

f) 2013. május 31-ei adat.

1. ábra A megye települései, 2014. január 1.

2. ábra A városok és a városi népesség aránya, 2014. január 1.

3. ábra A települések megoszlása népességnagyság-kategóriák szerint, 2013. január 1.

1. Népeség, népmozgalom

1.1. tábla A lakónépeség* alakulása és a főbb népmozgalmi események

Megnevezés	2011	2012	2013
Lakónépeség, január 1., ezer fő			
Férfi	258	260	260
Nő	281	283	282
Összesen	540	543	541
Ebből:			
megyeszékhelyen	208	205	204
többi városban	226	229	228
községekben	106	109	109
A lakónépeség korösszetétele, január 1., %			
14 évesek és fiatalabbak	16	15	15
15–64 évesek	69	69	69
65 évesek és idősebbek	15	15	16
Főbb népmozgalmi adatok			
Élveszületés, fő	4 886	4 891	4 959
Halálozás, fő	6 252	6 270	6 183
Házasságkötés, eset	1 734	1 826	1 906
Belföldi vándorlási különbözet, fő	-1 624	-1 994	-1 270

1.2. tábla A születéskor várható átlagos élettartam

(év)			
Nem	1990	2001	2012
Férfi	65,72	68,04	71,83
Nő	73,63	76,63	79,23

1.3. tábla Átlagéletkor

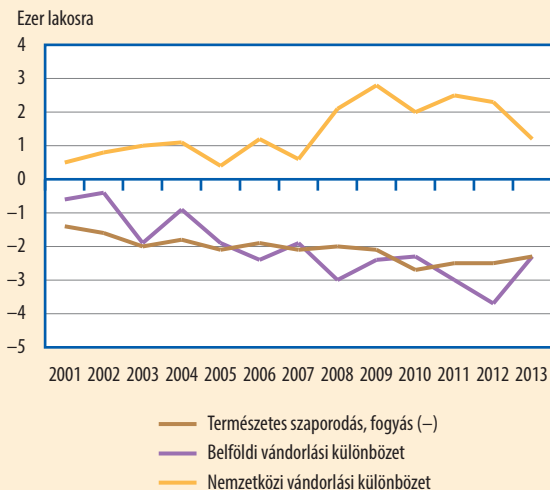
(év)			
Nem	1990	2001	2013
Férfi	34,1	35,8	38,5
Nő	37,1	39,2	42,4

* A 2011. január 1-jei lakónépeség a 2001. évi népszámlálás alapján, a 2012. és 2013. január 1-jei lakónépeség a 2011. évi népszámlálás alapján továbbvezetett adat.

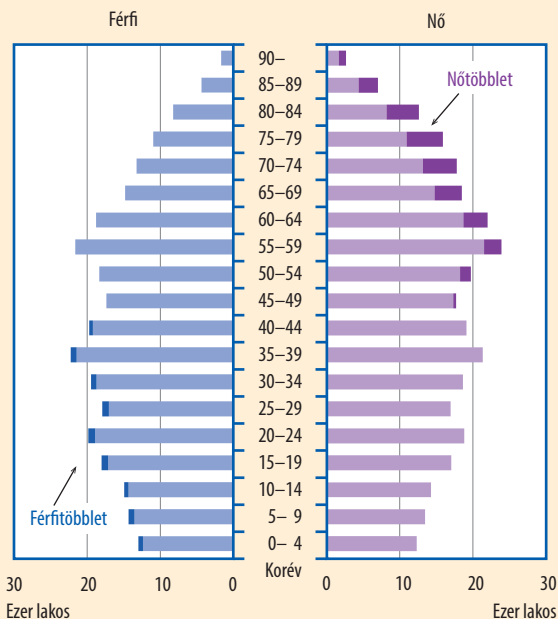
1. Ezer lakosra jutó természetes fogyás, 2013

(‰)

1.1. ábra A népességszámot alakító népmozgalmi események arányszámai

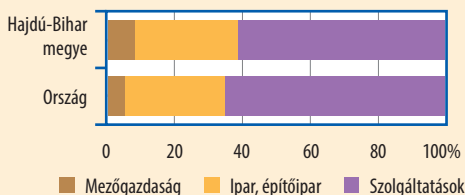
1.2. ábra A népesség száma nem és életkor szerint, 2013. január 1.

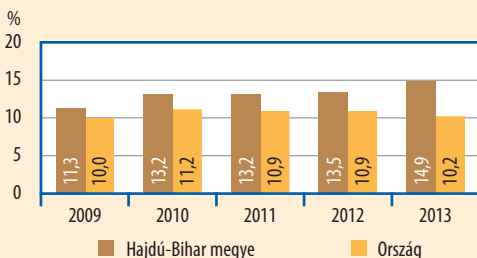
2.1. tábla A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása*

Megnevezés	2011	2012	2013
Foglalkoztatott, ezer fő	190,1	190,8	196,5
Ebből:			
középfokú végzettségű	118,9	118,3	123,1
diplomás	48,1	48,7	49,4
férfi	103,6	106,6	110,2
Munkanélküli, ezer fő	28,9	29,7	34,3
Ebből:			
legalább egy éve munkát keres	13,5	13,8	18,6
férfi	15,6	14,3	17,3
Gazdaságilag nem aktív, ezer fő	193,7	191,2	179,9
Ebből:			
szeretne dolgozni	20,3	21,9	19,9
nappali tagozatos tanuló	48,1	48,2	45,5
Aktivitási arány, %	53,1	53,6	56,2
Foglalkoztatási arány, %	46,1	46,4	47,9
Munkanélküliségi ráta, %	13,2	13,5	14,9

2.1. ábra A foglalkoztatottak megoszlása összevont nemzetgazdasági ágak szerint, 2013*

2.2. ábra A 15–74 éves népesség munkanélküliségi rátája*

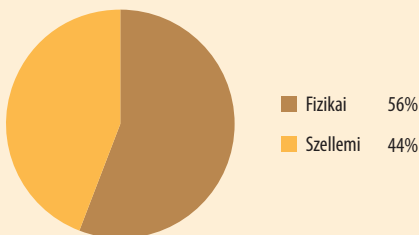
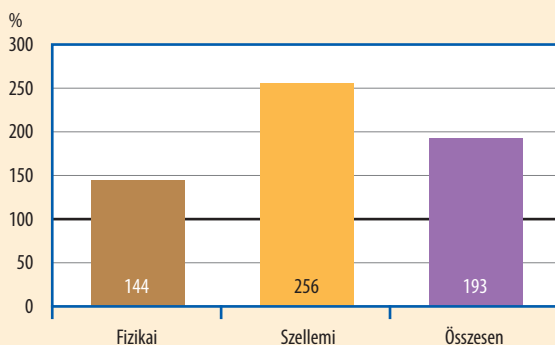
* A KSH munkaerő-felmérése alapján.

2. A 15–74 éves népesség foglalkoztatási aránya, 2013

(%)

2.2. tábla Havi bruttó átlagkereset állománycsoportok szerint*

Állománycsoport	2011	2012	2013
Forint/hó			
Fizikai foglalkozású	130 175	137 753	141 154
Szellemi foglalkozású	228 533	240 625	250 609
Összesen	176 849	184 697	189 395
Előző év=100,0			
Fizikai foglalkozású	107,0	105,8	102,5
Szellemi foglalkozású	102,6	105,3	104,1
Összesen	105,4	104,4	102,5

2.3. ábra A teljes munkaidőben alkalmazásban állók számának megoszlása állománycsoportonként, 2013***2.4. ábra** A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a minimálbér százalékában állománycsoportonként, 2013*

* Az évközi intézményi munkaügyi-statisztikai adatgyűjtési rendszer alapján.

3.1. tábla Háziiorvosi, házi gyermekorvosi ellátottság

Megnevezés	2000	2011	2012
Háziiorvos és házi gyermekorvos összesen	368	349	352
Egy háziiorvosra és házi gyermekorvosra jutó lakos, fő	1 503	1 542	1 538
Egy háziiorvosra jutó betegforgalom	10 457	11 614	11 760
Egy házi gyermekorvosra jutó betegforgalom ^{a)}	7 650	7 541	7 088

^{a)} Tanácsadás nélkül.

3.2. tábla Fekvőbeteg-ellátás

Megnevezés	2000	2012	2013
Működő kórházi ágyak száma	4 292	3 583	3 583
Működő kórházi ágyak tízezer lakosra jutó száma	79	66	66
Elbocsátott betegek száma, ezer	172	157	160
Ápolás átlagos tartama, nap	7	6	6
Ágykihasználás, %	77	74	76
Egynapos kórházi ellátás, ezer eset	..	15	16

3.3. tábla A járóbeteg-szakellátás leglátogatottabb rendeléseinek főbb adatai, 2012* (ezer)

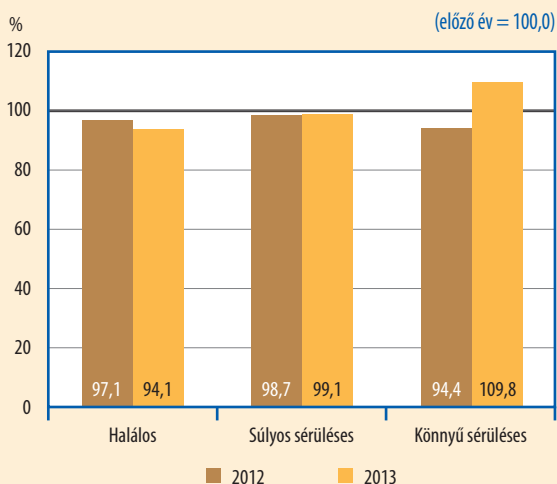
Megnevezés	Megjelenési eset	Beavatkozás	Teljesített szakorvosi munkaóra
Belgyógyászat	334	1 137	105
Sebészet	172	596	42
Képalkotó diagnosztika	481	1 178	126
Laboratóriumi diagnosztika	947	10 229	41
Fizioterápia	415	2 775	1
Reumatológia	171	667	35
Tüdőgyógyászat	217	521	39
Fül-, orr-, gégegyógyászat	128	555	34
Szemészet	157	1 024	44

* A MÁV adataival együtt. Az adatok csak a magyar biztosítás alapján végzett ellátásokat tartalmazzák.

3. A balesetet szenvedett személyek számának változása 2012 és 2013 között (%)

3.4. tábla Személy sérüléses közúti közlekedési balesetek és a balesetet szenvedett személyek

Megnevezés	2000	2012	2013
Balesetek			
Halálos	50	34	32
Súlyos sérüléses	314	230	228
Könnyű sérüléses	669	559	614
Összesen	1 033	823	874
Balesetet szenvedett személyek			
Meghalt	59	35	36
Súlyosan megsérült	377	256	266
Könnyen megsérült	1 020	810	855
Összesen	1 456	1 101	1 157

3.1. ábra A közlekedési balesetek számának alakulása**3.5. tábla Munkabalesetek**

Megnevezés	2000	2012	2013
Összesen	1 232	614	717
Ebből:			
halálos	1	2	6
csonkulásos	26	5	16
súlyos	7	5	6

4.1. tábla A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők, január

Megnevezés	2012	2013	2014
Ellátottak száma, fő			
Összesen	147 665	144 577	140 978
Ebből:			
öregségi nyugdíj	91 167	93 291	95 906
megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás	28 784	26 750	24 326
Havi teljes ellátás átlagos összege, forint/fő			
Összesen	84 201	91 150	93 963
Ebből:			
öregségi nyugdíj	97 485	105 168	107 979
megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás	59 466	63 542	63 369

4.2. tábla Bölcsődei ellátás, december 31.

Megnevezés	2011	2012	2013
Működő bölcsőde	38	37	38
Működő férőhely	1 801	1 845	1 826
Kisgyermeknevelő	321	321	338

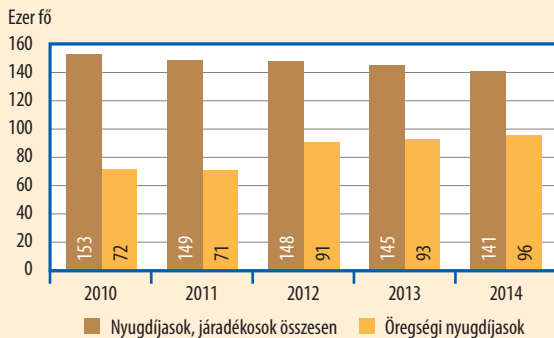
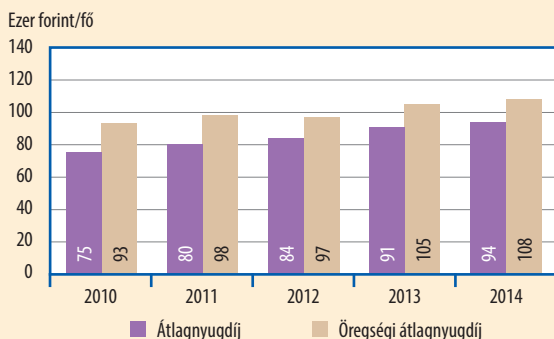
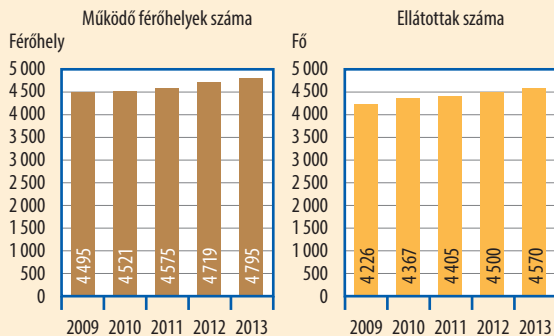
4.3. tábla Alap- és nappali ellátásban részesülők

Megnevezés	2011	2012	2013
Idősek nappali ellátása	2 667	2 817	2 815
Szociális étkeztetés	9 827	11 777	12 166
Házi segítségnyújtás	8 636	16 370	17 033

4.4. tábla Gyermekvédelmi szakellátásban részesülők

Megnevezés	2011	2012	2013
Gyermekotthonban nevelt kiskorú	623	631	577
Nevelőszülőnél nevelt kiskorú	824	877	951
Ápolást, gondozást nyújtó intézményben nevelt kiskorú	35	33	34
18 éves és idősebb gondozott	166	160	154
Összesen	1 648	1 701	1 716

4. Öregségi nyugdíjasok a népesség százalékában, 2014. január

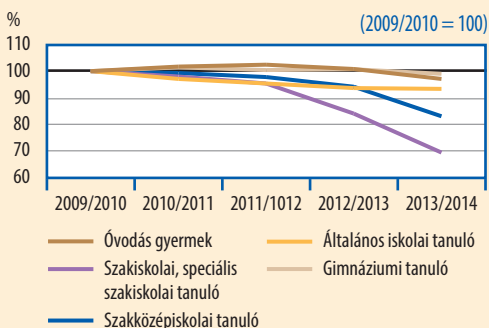
4.1. ábra A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma, január***4.2. ábra** Átlagnyugdíjak, január***4.3. ábra** A tartós és az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények főbb adatai

* A nyugdíjrendszer 2012. évi átalakítása miatt a 2012 előtti és utáni időszak adatainak összehasonlíthatósága erősen korlátozott.

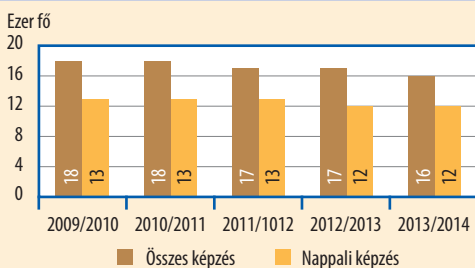
5.1. tábla A köznevelési intézmények főbb adatai a nappali oktatásban, 2013/2014

Intézmény	Feladat- ellátási hely	Gyermek, tanuló	Egy gyermek- csoportra/ osztályra	Egy pedagógus- ra
			jutó gyermek, tanuló	
Óvoda	205	18 674	23	11
Általános iskola	189	44 581	22	11
Szakiskola, speciális szakiskola	49	5 953	22	11
Gimnázium	49	11 512	29	11
Szakközépiskola	62	12 207	26	11

5.1. ábra Óvodai nevelésben, iskolai oktatásban részesülők a nappali oktatásban

5.2. ábra A felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók száma*

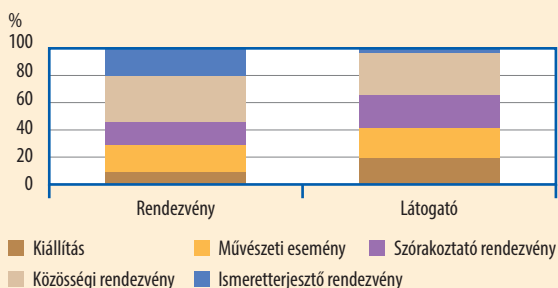
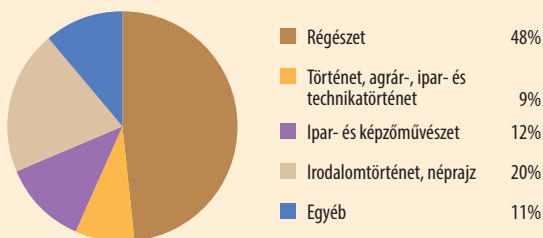

* A megyében állandó lakóhellyel rendelkezők. A főiskolai szintű, az egyetemi szintű és az osztatlan képzésben részt vevőkkel együtt.

5. Az ezer lakosra jutó általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban, 2013/2014

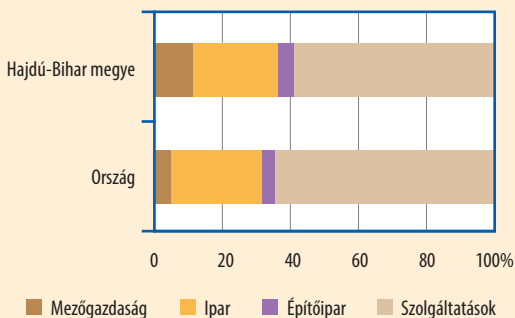
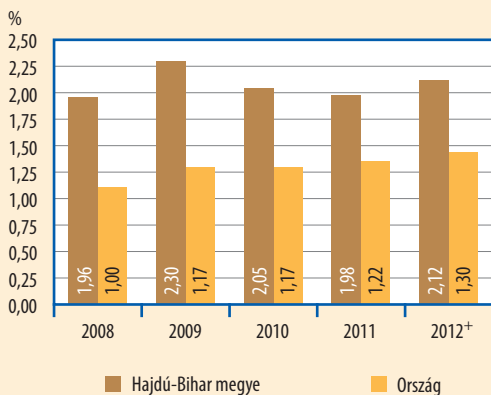
5.2. tábla A kulturális intézmények főbb adatai

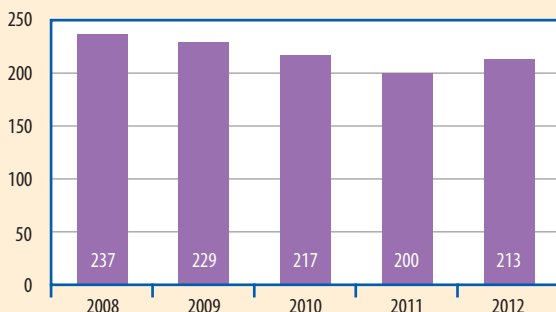
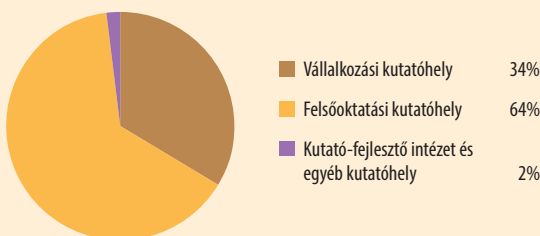
Megnevezés	2011	2012	2013
Közművelődési intézmények			
Száma	80	70	85
Rendezvények száma	4 457	3 740	5 444
Látogatók száma, ezer	1 174	979	1 149
Muzeális intézmények			
Száma	28	28	33
Kiállítások száma	140	164	194
Látogatók száma, ezer	81	130	176
Települési könyvtárak			
Szolgáltatóhelyek száma	101	100	80
Beiratkozott olvasók száma, ezer	73	69	66
Könyvtári egységek száma, ezer	1 901	1 906	1 888
Kölcsönzött könyvtári egységek száma, ezer	1 615	1 556	1 471

5.3. ábra Közművelődési intézmények rendezvényeinek és látogatóinak megoszlása, 2013**5.4. ábra A múzeumok leltározott tárgyi állományának megoszlása gyűjtemények szerint, 2013**

6.1. tábla A bruttó hazai termék alakulása

Megnevezés	2000	2005	2011	2012 ⁺
GDP piaci beszerzési áron, milliárd forint	522	898	1 104	1 142
Egy főre jutó GDP				
Ezer forint	944	1 638	2 049	2 106
Az országos átlag százalékában	74	75	74	74

6.1. ábra A bruttó hozzáadott érték megoszlása
főbb nemzetgazdasági ágak szerint, 2012⁺6.2. ábra A kutatás-fejlesztés ráfordításai
a GDP százalékában6. Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson az EU-27 átlagának százalékában, 2012⁺

6.3. ábra A kutató-fejlesztő helyek száma**6.4. ábra** A kutató-fejlesztő helyek számának megoszlása szektorok szerint, 2012**6.2. tábla** A kutató-fejlesztő helyeken dolgozók létszáma

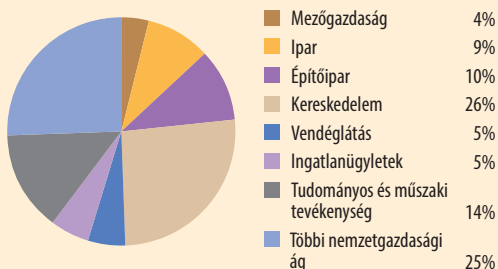
Megnevezés	2010	2011	2012
Tényleges létszám	3 827	3 923	4 195
Ebből: kutató-fejlesztő	2 242	2 331	2 431
segédszemélyzet	864	886	965
Az MTA tagja és a tudomány doktora vagy kandidátusa, PhD-, DLA-fokozattal rendelkező	1 175	1 179	1 259
Számított létszám ^{a)}	1 796	1 897	2 107
Ebből: kutató-fejlesztő	1 176	1 235	1 366
segédszemélyzet	384	462	472

^{a)} A kutatásra, kísérleti fejlesztésre fordított munkaidő arányában teljes munkaidejű dolgozókra átszámított adatok.

7.1. tábla A regisztrált gazdasági szervezetek száma, december 31.

Megnevezés	2011	2012	2013
Társas vállalkozás	21 534	21 758	21 624
Ebből:			
korlátolt felelősségű társaság	13 901	14 481	14 628
részvénytársaság	174	172	170
betéti társaság	6 763	6 415	6 069
Önálló vállalkozó	69 780	71 517	73 639
Ebből:			
főfoglalkozású	21 524	22 340	23 123
mellékfoglalkozású	27 673	28 728	29 918
Vállalkozás összesen	91 314	93 275	95 263
Nonprofit szervezet	5 372	5 401	5 473
Költségvetési és egyéb szervezet	734	708	603
Összesen	97 420	99 384	101 339

7.1. ábra A regisztrált társas vállalkozások megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint, 2013. december 31.

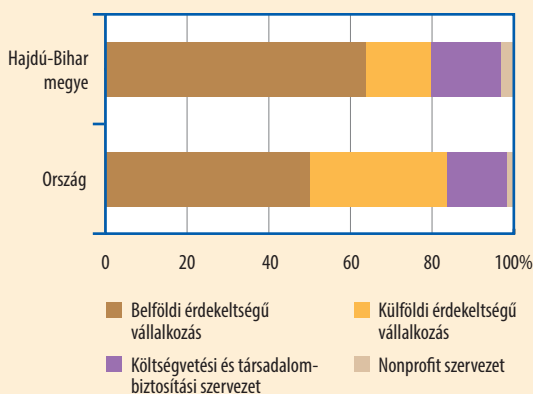
7.2. tábla A regisztrált társas vállalkozások száma létszám-kategória szerint, december 31.

Létszám-kategória, fő	2011	2012	2013
0– 9	20 032	20 259	20 125
10– 49	1 247	1 253	1 257
50–249	224	217	213
250–	31	29	29
Összesen	21 534	21 758	21 624

7. Ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozás, 2013. december 31.

7.3. tábla A beruházások* teljesítményértéke és volumenindexe a kiemelt nemzetgazdasági ágakban, 2012

Nemzetgazdasági ág	Milliárd forint	Előző év = 100,0
Mezőgazdaság	21,7	95,0
Ipar	53,2	78,0
Kereskedelem	16,6	149,8
Szállítás és raktározás	25,4	208,2
Információ és kommunikáció	3,2	123,9
Ingtatlanügyletek	5,2	43,0
Adminisztratív szolgáltatás	3,5	394,8
Közigazgatás	5,5	100,4

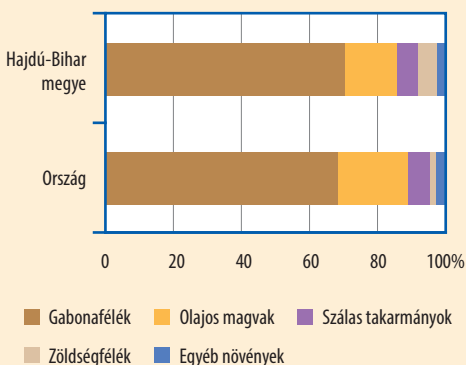
7.2. ábra A beruházások megoszlása* gazdálkodási forma szerint, 2012**7.3. ábra** A beruházások megoszlása* anyagi-műszaki összetétel szerint, 2012

* A beruházás helye szerint.

8.1. tábla A földterület művelési ágak szerint, május 31.

Művelési ág	2000	2013	
	hektár	2000 = 100,0	
Szántó	330 191	327 180	99,1
Konyhakert	6 007	4 973	82,8
Gyümölcsös	4 196	3 702	88,2
Szőlő	2 184	1 368	62,6
Gyep	119 217	108 094	90,7
Mezőgazdasági terület	461 795	445 317	96,4
Erdő	61 268	68 904	112,5
Nádas	9 319	9 874	106,0
Halastó	5 115	6 760	132,2
Termőterület	537 497	530 855	98,8
Művelés alól kivett terület	56 133	79 601	141,8
Összesen	593 630	610 456	102,8

8.1. ábra A főbb szántóföldi növénycsoportok aránya a vetésterületből, 2013. május 31.

8. A mezőgazdaság aránya a bruttó hozzáadott értékből, 2012 (%)

8.1. tábla

BÉ 16,8

SO 11,8

BÁ 11,4

HA 11,3

TO 10,8

BA, CS 10,6

SZ 9,8

JÁ 9,1

VA 7,4

ZA 6,8

HE 6,6

VE 6,3

FE 6,2

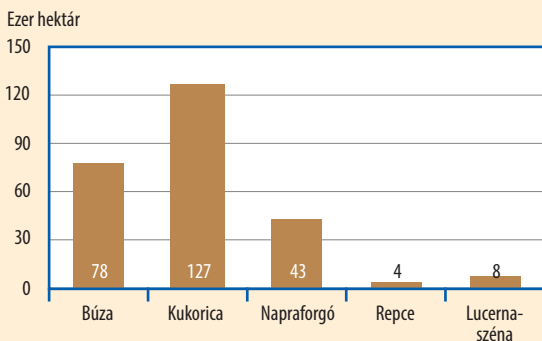
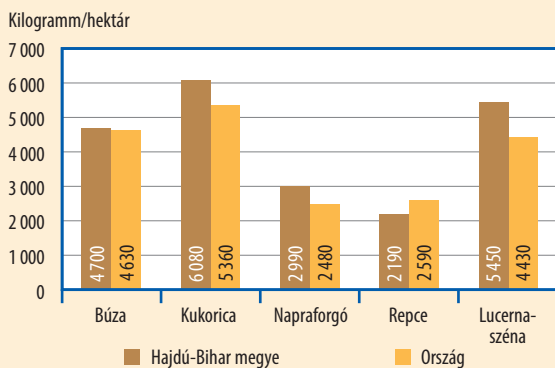
KO 6,1

BO, GY 5,2

HU, NÓ 4,7

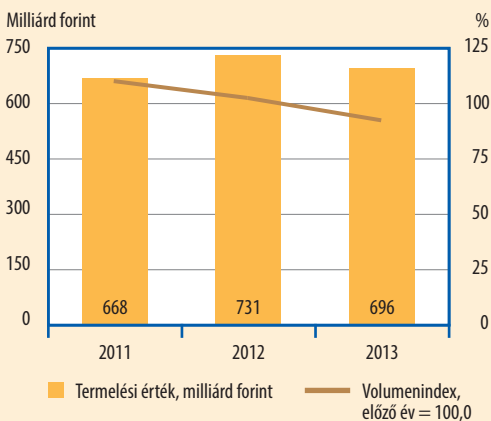
PE 2,7

BP 0,2

8.2. ábra A főbb szántóföldi növények betakarított területe, 2013**8.3. ábra** A főbb szántóföldi növények termésátlaga, 2013**8.2. tábla** Az állattenyésztés főbb mutatói, 2013. december 1.

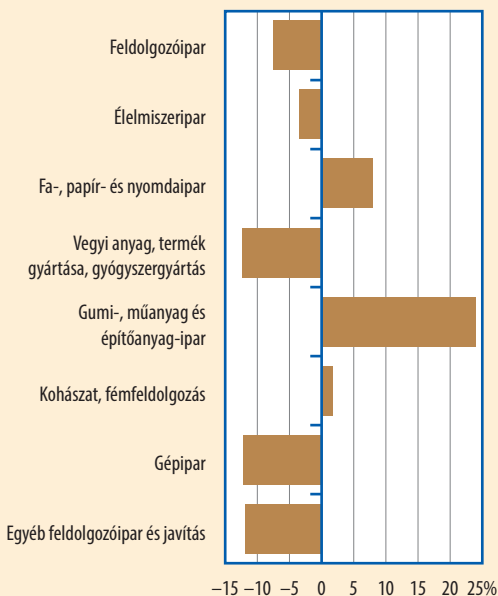
Megnevezés	Szarvasmarha	Sertés	Juh	Tyúk
Főbb gazdasági haszonállatfajok állománya				
Hajdú-Bihar megye, ezer egyed	89	492	269	3 485
Az országos százalékában	11,5	16,8	21,7	12,2
Száz hektár mezőgazdasági területre jutó egyed				
Hajdú-Bihar megye	20	110	60	782
Ország	14	55	23	536

9.1. ábra Az ipari termelés értéke és volumenindexe*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások telephely szerinti adatai alapján.

9.2. ábra A főbb feldolgozóipari ágazatok termelési volumenének változása az előző évhez képest, 2013*

* A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

9. Egy főre jutó ipari termelés értéke, 2013*

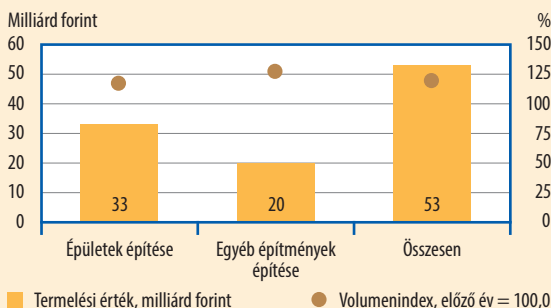
(ezer forint)

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások telephely szerinti adatai alapján.

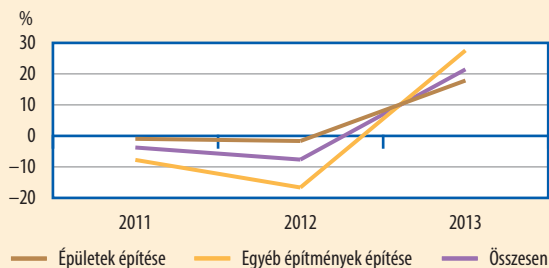
9.1. tábla A feldolgozóipar főbb ágazatainak jellemzői, 2013*

Ágazat	Termelés	Alkalmazás- ban állók	Export részaránya az összes értékesítésből
	megoszlása		
Feldolgozóipar	100,0	100,0	72,7
Ebből:			
élelmiszeripar	20,5	23,6	25,2
fa-, papír- és nyomdaipar	2,4	6,2	39,9
vegyi anyag, termék gyártása, gyógyszergyártás	37,5	18,1	93,3
gumi-, műanyag és építőanyag- ipar	7,6	6,6	51,8
kohászat, fémfeldolgozás	4,1	6,0	57,6
gépipar	24,8	26,9	93,7
egyéb feldolgozóipar és javítás	2,1	6,7	60,9

* A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

9.3. ábra Az építőipari termelés értéke és volumenindexe, 2013*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

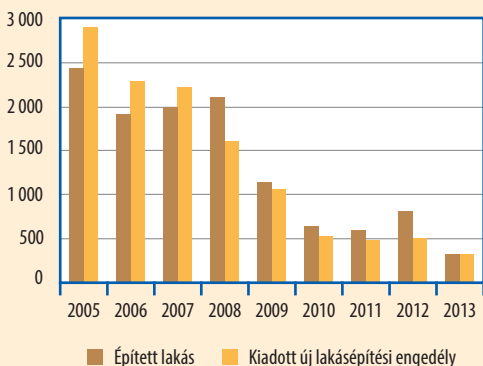
9.4. ábra Az építőipari termelés volumenének változása az előző évhez képest*

* A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján.

10.1. tábla Lakásállomány, laksűrűség, január 1.

Megnevezés	2012	2013	2014
Lakásállomány	230 090	230 711	230 959
Ebből:			
1 szobás	24 132	24 174	24 164
2 szobás	95 968	96 047	96 061
3 szobás	71 348	71 546	71 606
4 és több szobás	38 642	38 944	39 128
Száz lakásra jutó személy	236	235	234

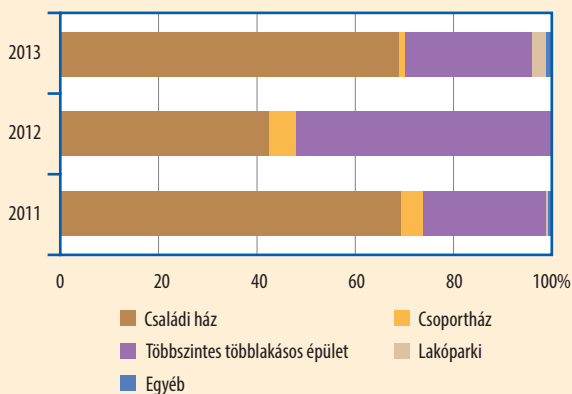
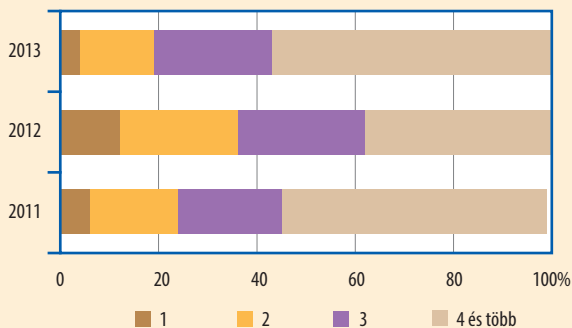
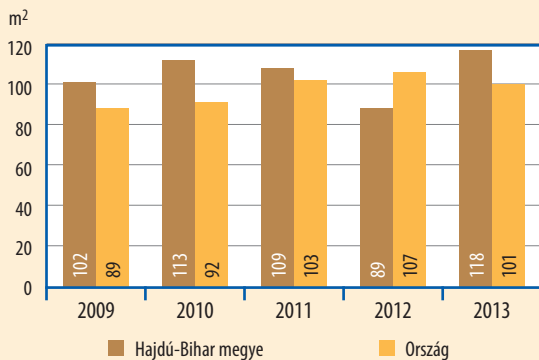
10.1. ábra Az épített lakások és a kiadott építési engedélyek számának alakulása

10.2. tábla Az épített és a megszűnt lakások

Megnevezés	2011	2012	2013
Épített lakások száma	593	810	324
Ebből:			
természetes személy által	506	390	236
vállalkozás által	74	393	87
Átlagos alapterület, m ²	109	89	118
Megszűnt lakások száma	270	189	76

10. Tízezer lakosra jutó épített lakás, 2013

10.2. ábra Az épített lakások megoszlása építési forma szerint**10.3. ábra** Az épített lakások megoszlása szobaszám szerint**10.4. ábra** Az épített lakások átlagos alapterülete

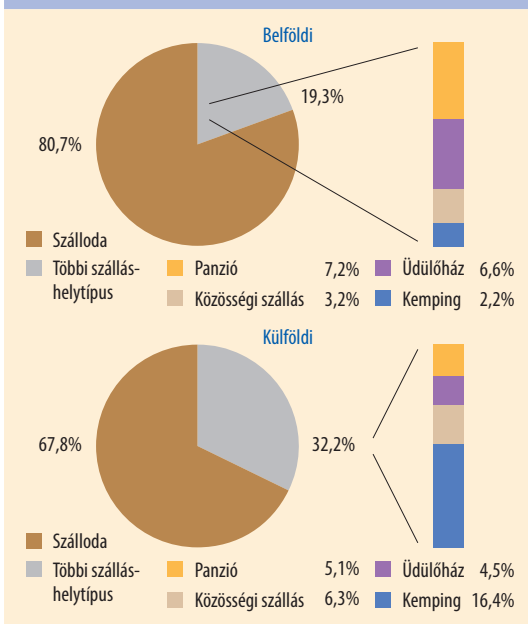
11.1. tábla A szálláshelyek kapacitása és vendégforgalma

Megnevezés	2011	2012	2013
Kereskedelmi szálláshelyek			
Egységek száma ^{a)}	140	133	143
Férőhelyek száma ^{a)}	15 470	14 333	15 735
Vendégek száma	335 797	322 831	352 119
Ebből: külföldi	97 564	98 738	99 004
Vendégéjszakák száma	1 052 094	1 026 459	1 095 101
Ebből: külföldi	361 648	365 340	380 831
Egyéb szálláshelyek			
Vendéglátók száma ^{b)}	1 814	1 726	1 612
Férőhelyek száma ^{b)}	13 035	12 481	11 724
Vendégek száma	74 291	73 586	78 473
Ebből: külföldi	32 727	32 328	34 371
Vendégéjszakák száma	231 409	231 610	250 597
Ebből: külföldi	95 273	99 156	107 356

^{a)} Július 31-én.

^{b)} December 31-én.

11.1. ábra A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakáinak szálláshelytípusok szerinti összetétele, 2013

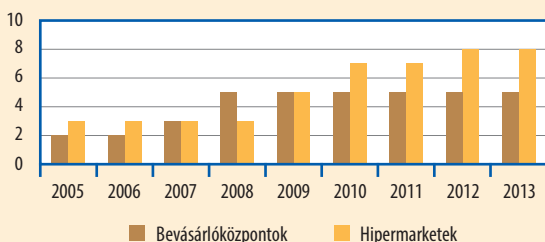
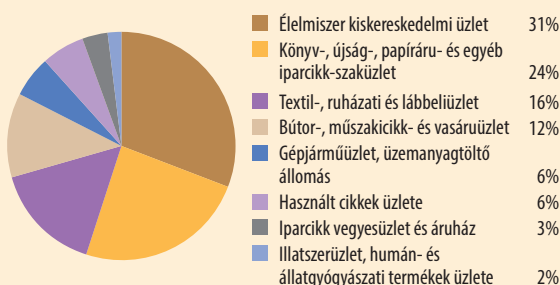

11. A férőhelyek kapacitáskihasználtsága a kereskedelmi szálláshelyeken, 2013 (%)

11.2. tábla A kiskereskedelmi üzletek adatai az év végén

Megnevezés	2011	2012	2013 ^{a)}
Száma összesen	8 045	8 209	7 812
Ebből:			
bevásárlóközpontban működő	255	264	266
hipermarketben működő	127	122	123
Alapterület összesen, ezer m²	978	990	933
Átlagos alapterület, m ²	122	121	119

^{a)} A 2013. július 1-jétől alakult nemzeti dohányboltok adatai nélkül.

11.2. ábra A bevásárlóközpontok és hipermarketek számának alakulása**11.3. ábra** A kiskereskedelmi üzletek megoszlása üzlet-típusonként, 2013. december 31.**11.3. tábla** Vendéglátóhelyek üzlettypusok szerint

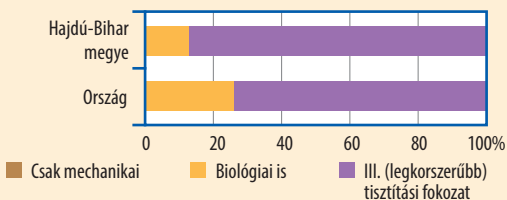
Megnevezés	2011	2012	2013
Étterem, büfé	977	1 021	938
Cukrászda	146	141	141
Italüzlet és zenés szórakozóhely	1 158	1 129	1 002
Munkahelyi, rendezvényi és köz- étkeztetést végző vendéglátóhely	360	349	351
Összesen	2 641	2 640	2 432

12.1. tábla Környezetvédelmi beruházások és folyó környezetvédelmi ráfordítások*

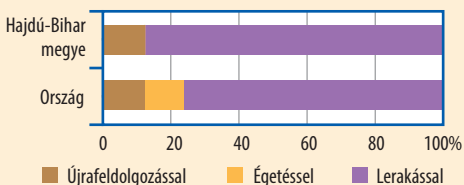
	(millió forint)		
Megnevezés	2010	2011	2012
Közvetlen beruházások	4 630	6 503	2 720
Integrált beruházások	1 051	2 377	573
Összesen	5 680	8 881	3 293
Szervezetten belüli, folyó ráfordítások	6 488	7 380	7 911
Külső szolgáltatóknak fizetett díjak	3 421	4 483	4 300

* A 99 főnél többet foglalkoztató gazdálkodó szervezetek esetében, a beruházó székhelye szerint.

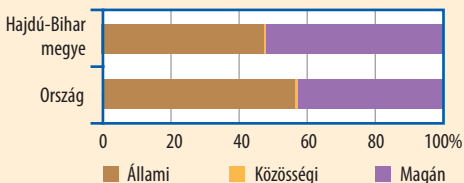
12.1. ábra A tisztított szennyvíz megoszlása tisztítási fokozat szerint, 2012

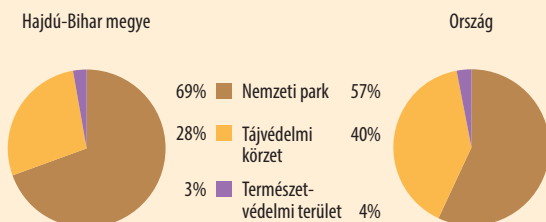
12.2. ábra A hulladék kezelése, ártalmatlanítása, 2013

12.3. ábra Az erdőterület megoszlása tulajdoni jelleg szerint, 2013

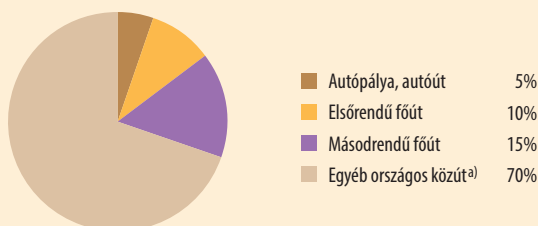
12. Ezer lakosra jutó személygépkocsi, 2013

12.4. ábra Az országos jelentőségű védett területek összetétele, 2013**12.2. tábla** Információ, kommunikáció

Megnevezés	2011	2012	2013
Postai szolgáltatóhelyek száma	113	113	112
Távbeszélő fővonalak	130 276	139 502	142 676
Ezer lakosra jutó távbeszélő fővonal	240	258	264
Kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakás	95 373	95 251	100 820
Ezer lakosra jutó kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakás	175	176	187
Internet-előfizetések száma	105 265	108 116	112 998

12.3. tábla Személygépkocsi-állomány

Megnevezés	2011	2012	2013
Személygépkocsi	138 403	138 299	140 782
Ebből: benzinüzeműek aránya, %	79	77	75
Ezer lakosra jutó személygépkocsi	255	255	261

12.5. ábra Országos közutak megoszlása útjelleg szerint, 2013

a) Összekötő, bekötő-, állomáshoz vezető, autópályára és autóútra fel-, illetve levezető út.

Hajdú-Bihar megyei portré

Adottságok

Hajdú-Bihar Magyarország keleti részén helyezkedik el. Északról Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg, délről Békés, nyugatról Jász-Nagykun-Szolnok megye, keletről Románia határolja. Gazdaságilag kevésbé fejlett, ugyanakkor kimagasló innovációs potenciálú vidéki térség, összefüggésben a felsőoktatás jelenlétével is. Területe az ország területének 6,7%-a, 6211 km², a megyék sorrendjében a negyedik legnagyobb. Népsűrűsége 87 fő/km², nagymértékben elmarad az országos átlagtól (107 fő/km²), és településsűrűségi mutatója (1,3 település/100 km²) is kifejezetten alacsony. A kisebb településsűrűség a nagy határú és viszonylag nagy lélekszámú települések magas arányából adódik. Míg Hajdú-Biharban egy településre 6600 személy jut, országosan (Budapest nélkül) mindössze 2600 fő. A megye 82 települése közül 21 városi jogállású és 61 község. A lakosság erősen a városokba koncentrálódik, a városi népesség aránya (80%) a legmagasabb a megyék között. Ez nem feltétlenül az urbanizáció magasabb szintjét jelzi, Debrecen, az ország legnagyobb vidéki városa mellett a hajdúvárosoknak (mezővárosoknak) a településszerkezetben betöltött túlsúlyát is tükrözi. A megyeszékhelyen él Hajdú-Bihar lakónépességének 38%-a, a megye többi városában 42%-a. Kedvezőtlen településhálózati adottság, hogy Debrecenen kívül nincs egyetlen 50 ezer főnél magasabb lélekszámú település. A városok nagy része funkcióhiányos, melyek gyenge gazdasági és térszervező erővel rendelkeznek. A megyeszékhely szerepe kiemelkedő, mind gazdasági, oktatási, egészségügyi, közlekedési tekintetben. A megye keleti és leginkább a déli területét sűrűbb településhálózatú, kis lélekszámú, zömében hátrányos helyzetű községek alkotják. A határmenti fekvésből adódóan a déli településeken élők mindennapi életében (például munkavégzés, kereskedelem) érvényesül Nagyvárad hatása.

A megye **térszerkezetét** alakító legfontosabb tényező a Debrecenről és a fő közlekedési útvonalaktól való távolság. A megye közút- és vasúthálózata egyaránt Debrecen központú, sugaras szerkezetű. A közlekedési infrastrukturális hálózat gerincének a Budapest–Szolnok–Debrecen–Nyíregyháza forgalmi tengely tekinthető. A 4-es számú főútvonal és a vele párhuzamosan futó kétvágányú, villamosított vasútvonal regionális tengelyként fűzi fel Püspökladány, Hajdúszoboszló, Debrecen, Hajdúhadház, Tég-

lás településeket. Debrecent érintve több közlekedési térszerkezeti tengely keresztezi Hajdú-Bihar területét. A legfontosabbak a Debrecen–Hajdúböszörmény–Polgár–Tiszaújváros–Miskolc (35-ös főút), valamint a Debrecen–Derecske–Berettyóújfalu–Szeghalom–Békéscsaba (47-es főút) útvonalak. Az M35-ös autópálya Debrecent köti össze az M3-as autópályával, így a főváros két órán belül elérhető. A várost nyugati irányból elkerülő része a 4-es számú főút Debrecen–Ebes közötti szakaszába torkollik, ezáltal jelentős forgalommentesítő szerepet játszik a megyeszékhely közlekedésében. A közeljövőben folytatják az építését, a pálya nyomvonala Berettyóújfaluig húzódik majd, ezáltal a Debreceni nemzetközi repülőtér elérhetősége is nagymértékben javulni fog. Nemzetközi jelentőségű a román határ felé vezető Püspökladány–Berettyóújfalu–Biharkeresztes–Ártánd (Nagyvárad) vonal (42-es főút). Ártánd a megye legjelentősebb határátkelőhelye.

Hajdú-Bihar megye területe teljes egészében az Alföldhöz tartozik. Legmagasabb pontja a tengerszint felett 170,5 méteren, a Nyírségben, Fülöptől északra található. Legalacsonyabb része a megye délnyugati sarkában, Szereptől délre, a tengerszint felett 85 méteren fekszik. **Természetföldrajzi** szempontból nem egységes, a szomszédos tájak áthúzódnak területére. Északkeleti részét a Nyírség homokbuckái alkotják, amelyek a szél munkájának eredményeként létrejött, helyenként akár 15–18 méteres magasságot is elérő változatos felszíni formák. Ezeken futóhomok, humuszos homok és néhol kovárványos barna erdőtalajok alakultak ki. Hajdú-Bihar középső területén a Hajdúság lösztáblája húzódik, melyen kiváló termőképességű csernozjomtalajok képződtek. A nyugati területeken a Közép-Tisza-vidék fekszik, melynek legnagyobb részét a Hortobágy foglalja el. A Hortobágy egykor a Tisza ártere volt, ahol a víz hatására az agyagos, iszapos üledéken szikesek (szolonyec és szoloncsák talajok) és réti talajok alakultak ki. A megye déli részét a Berettyó–Körös-vidék uralja, melyet erősen kötött, rossz vízraktározó képességű, nehezebben művelhető réti és öntéstalajok borítanak.

Vízrajzi szempontból a megye legfontosabb folyói az északnyugati határát 53 km hosszan érintő Tisza, délen a Berettyó és a Sebes–Körös. Vízhozam alapján kevésbé jelentős vízfolyások a Hortobágy, a Kösegy és a Dél-Nyírségből eredő Kállók. A megye vízgazdálkodásának fontos alkotóelemei a mesterséges csatornák. A megyét majd száz kilométer hosszan átszelő Keleti-főcsatorna leginkább a mezőgazdaság számára, a halgazdaságok fenntartására, ipari és lakossági igények kiszolgálása épült az 1950-es években. A Nyugati-főcsatorna a Hortobágy ökológiai célú víz-

pótló bázisa. A megye állóvizeinek legnagyobb része mesterséges eredetű. Ezeket eltérően hasznosítják. A Hortobágyon és a Körös-vidéken halastavakat, víztározókat hoztak létre. Debrecen környékén üdülés, pihenés céljából létesültek az Erdőspuszták tavai. Hajdú-Bihar felszín alatti vizekben bővelkedik. A felszín alatti talajvíztükör 1–20 méter között helyezkedik el. A rétegvíz mennyisége kielégítő, minősége megfelelő, tisztítás után jó. A megye gyógyhatású termálvízkinccse értékes természeti adottság, a ráépülő egészségturizmus jelentős bevételi forrás.

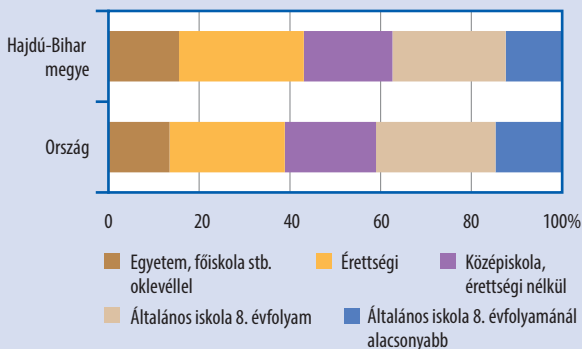
Éghajlata többnyire mérsékelt meleg és száraz, a természetföldrajzi tájankénti jellegzetességekkel. Klímája nyáron szárazabb, télen hidegebb, mint általában az Alföldön. A Hajdúság átmenetet képez a hűvösebb, csapadékosabb Nyírség és a melegebb, szárazabb Hortobágy között. A megye évi középhőmérséklete 9,6–10,2°C, a napsütéses órák száma a megye egész területén évi 2000 óra. A januári középhőmérséklet –2,5 és –2,0°C, a júliusi 20,5–22°C között változik. Hajdú-Bihar megye az Alföld legszárazabb területe. A csapadék évi mennyisége 500–600 mm, amely az év folyamán egyenlőtlenül oszlik el. Tipikus kontinentális jellegre utal, hogy a legcsapadékosabb hónapban (június) 2,5-szer annyi eső esik, mint a legszárazabbban (január). Az eltérés országosan is itt a legszámottevőbb.

Társadalom

Hajdú-Bihar az ország negyedik legnépesebb megyéje. **Lakónépessége** a 2014. január 1-jei előzetes adatok szerint 540 ezer fő volt, amely az ország lakosságának 5,5%-a. Az országoshoz hasonlóan a népesség nem szerinti megoszlását nőtöbbség jellemezte.

Lakónépessége a 2001 óta eltelt időszakban csökkent, de a népességfogyás üteme az országosnál és a vidéki átlagnál is mérsékeltőbb volt. A népességszámot alakító tényezők közül az elveszületések és halálozások egyenlegeként kialakuló természetes fogyás 14,7 ezer fővel mérsékelte a megye lakosságát a vizsgált időszakban. A megye népesség alakulását a vándorlási különbözet is befolyásolta. A belföldi el- és odavándorlások a természetes fogyáshoz hasonlóan 14,6 ezer fővel csökkentették a népességet. Eközben a nemzetközi vándorlások egyenlege 10,5 ezer fős többletet mutatott, ami mérsékelte az előbbi tényezők okozta fogyást.

1. ábra A 7 éves és idősebb népesség megoszlása a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint, 2011

Hajdú-Bihar megye népességének **korösszetétele** viszonylag fiatalos, 2013. január 1-jén a gyermekkorúak (0–14 évesek) aránya (15%) a negyedik legmagasabb volt a megyék között. Ehhez hasonló (16%) az időskorúak (65 éves és idősebbek) részaránya, és 69% tartozik a 15–64 év közötti korosztályhoz. Országosan az időskorúak aránya magasabb a megyeinél a gyermekkorúak és az aktív korúak terhére. A születéskor várható átlagos élettartam kitolódásával és a születések alacsony számával összefüggésben a népesség folyamatosan öregszik, így az aktív korúakra háruló eltartási teher egyre nagyobb mértékű. Hajdú-Biharban száz gyermekkorúra 103 időskorú jutott, ami az országosnál (119) jóval kedvezőbb. Száz felnőttkorúra a megyében együttesen 45 gyermek- és időskorú jutott, ezen belül az időskorúak eltartása jelentett némileg magasabb terhet. Országosan a teljes eltartottsági ráta 46, ezen belül az időskorúaké 25% volt.

Hajdú-Bihar megye népességének **iskolázottsági** jellemzői a 2011. évi Népszámlálás adatai alapján mutathatóak be. Az egyes végzettségi szinteket a lakosság megfelelő (a megszerzhetőség szempontjából releváns) korú népességéhez viszonyítva megállapítható, hogy 2001 óta a népesség iskolázottsága nagymértékben javult. A 15 éves és idősebb népesség körében a legalább az általános iskola 8. osztályát elvégzők aránya jelentősen emelkedett, és 93,4%-ot tett ki. Azok, akik az általános iskola első évfolyamát sem végezték el, a népesség mindössze 0,7%-át adták. 2011-ben a 18 éves és idősebb népesség 45%-a rendelkezett legalább középiskolai érettségivel. A mutató értéke ugyan elmaradt az országos átlagtól (49%), de jelentősen meghaladta a korábbi népszámlálás alkalmával mért szintet. Emelkedett az egyetemi, főiskolai

végzettséggel rendelkezők aránya is, a 25 éves és idősebb népesség 17%-a rendelkezett diplomával.

A megyében elsősorban az időskorúak iskolázottsági szintje marad el a hasonló korúakra országosan jellemzőtől, így a népesség egészének iskolázottságát a korszerkezeti és a korábban kialakult különbségek is alakítják. Ezzel összefüggésben a 7 éves és idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettsége alapján az általános iskola 8 évfolyamánál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya magasabb, ezzel párhuzamosan az érettségit, illetve diplomát szerzők aránya alacsonyabb az országosnál.

A megye **foglalkoztatási** helyzetéről a KSH munkaerő-felmérése alapján kaphatunk képet. A felvétel szerint 2013-ban a megye 15–74 éves népességének 56%-a volt jelen foglalkoztatottként vagy munkanélküliként a munkaerőpiacon. A foglalkoztatottak száma 196,5 ezer, a munkanélkülieké 34,3 ezer volt. Így a 15–74 éves népességre vetítve 47,9%-os a foglalkoztatási arány és 14,9%-os a munkanélküliségi ráta. Országosan a megyeinél magasabb a foglalkoztatási (51,6%) és alacsonyabb a munkanélküliségi ráta (10,2%), amelyek kedvezőtlenebb megyei munkaerő-piaci helyzetről tanúskodnak. Gazdaságilag inaktívnak 179,9 ezer fő számított a megyében 2013-ban.

A foglalkoztatási helyzetet legmagasabb iskolai végzettség szerint vizsgálva jelentősek az eltérések. A diplomával rendelkezőknél a legkisebb a munkanélküliség (4,8%), míg a legmagasabb (31,8%) az általános iskolai, vagy annál alacsonyabb végzettségűeknél. Nemek szerint a foglalkoztatottakon belül a férfiak vannak többen, a munkanélkülieken belül kiegyenlített a nemi arány. (Országosan a férfiak munkanélkülieken belüli aránya jóval magasabb volt a megyeinél.) Összevont nemzetgazdasági áganként tekintve legtöbben (63%) Hajdú-Bihar megyében is a szolgáltatási szektorban dolgoztak. Az ipar foglalkoztatási szerepe (28%) az országosnál kisebb, a mezőgazdaságé (8,9%) az országosat meghaladó volt.

A népesség jövedelmi viszonyait tükrözik a személyi jövedelemadó adatok. 2012-ben Hajdú-Bihar megye munkavállalási korú állandó népességének 65%-a volt adófizető, amely az országosnál (68%) alacsonyabb arány. Egy állandó lakosra 690 ezer forint jövedelemadó-alap jutott, ami 140–150 ezer forinttal kisebb az országos átlagnál. Egy adófizetőre vizsgálva 1 millió 600 ezer forint jövedelem számítható, ami az országos átlagtól 285 ezer forinttal kisebb.

Gazdaság

Hajdú-Bihar az ország gazdaságilag mérsékeltén fejlett megyéi közé tartozik. A gazdasági fejlettség leggyakrabban alkalmazott mérőszáma, az egy főre jutó **bruttó hazai termék (GDP)** 2012-ben – előzetes adatok szerint – az országos háromnegyede volt, amely a megyék sorában (Budapestet is figyelembe véve) a tizedik legmagasabb. A mutató a szomszédos megyék mindegyikét (beleértve a romániai Bihort is) meghaladta.

A megye gazdaságában az átlagosnál jóval nagyobb az áru-termelő ágak súlya a szolgáltató ágakkal szemben. Különösen a **mezőgazdaság** szerepe átlag feletti. Hajdú-Bihar nagy területű, kedvező adottságú megyeként az ország egyik vezető agrártermelője. 2012-ben az ország mezőgazdaságból származó bruttó hozzáadott értékéhez való hozzájárulása (9,7%) a megyék közül a legnagyobb volt. Egy lakosra jutó mezőgazdasági bruttó hozzáadott értéke az országos átlag 1,8-szerese. Más nézőpontból ez azt jelenti, hogy 2012-ben a megye gazdasági teljesítményének 11%-a származott a mezőgazdaságból, ami az országos átlag több mint kétszerese. Jelentősége elsősorban a gazdag takarmánybázisra épülő állattenyésztésben rejlik. A megye legfontosabb természeti erőforrása a termőföld, amely helyenként kiemelkedően jó minőségű. Ugyanakkor meglehetősen kiterjedt a megye gyep-területe is. A gabonanövények közül kukoricából, a zöldségfélék közül zöldborsóból és csemegekukoricából itt terem a legtöbb. Hajdú-Bihar megye hungarikuma a hajdúsági torma. A főbb haszonállatfajok közül 2013. december 1-jén szarvasmarhából, juhból és sertésből a megyék közül Hajdú-Biharban volt a legtöbb, és tyúkból is csak Szabolcs-Szatmár-Beregben számláltak nagyobb állományt. Ugyancsak jelentős a megye víziszárnnyas-és pulykatenyésztése. Az állati termékek közül a számottevő vágóállattermelés mellett a megyéből származó tehéntej mennyisége is első a megyék sorában, és nem elhanyagolható a tyúktojás volumene sem.

Hajdú-Bihar megye az ország kevésbé **iparosodott** térségei közé tartozik. A megye bruttó hozzáadott értékén belüli egynegyedes aránya alacsonyabb az országosnál. Az egy főre jutó ipari termelési érték 2013-ban (1,3 millió forint) az országos 54%-át tette ki. A megye iparszerkezetében a legnagyobb súlyt két exportorientált ágazat, az ipari termelési érték harmadát adó ve-

gyi anyag, termék gyártása, gyógyszergyártás és a produktum ötödét előállító gépipar képviseli. A gyógyszeripar az átlagosnál jóval erősebb, ugyanakkor a gépipar az országoshoz képest kisebb részarányú. Az előbbieket mellett a nagy hagyományokkal rendelkező, ugyanakkor némileg súlyát veszített élelmiszeripar és az energiaipar szerepe jelentős, melyek döntően hazai piacra termelnek.

2012-ben a megyei GDP 4,6%-a származott az **építőiparból**, ami valamivel nagyobb, mint az országos arány. Az építőipari termelési érték egy lakosra számítva azonban az országosnak csak 76%-át tette ki 2013-ban. Meg kell jegyezni, hogy a megyei székhelyű építőipari termelés 2006 óta tartó csökkenése 2013-ban megtört, amiben szerepet játszott néhány nagyberuházás (2-es villamos, Nagyerdei Stadion). 2013-ban a megyei székhelyű építőipari termelés 40%-át az épületek építése, 34%-át a speciális szaképítés, a fennmaradó 27%-át az egyéb építmény építése alágazatba tartozó szervezetek állították elő.

A **szolgáltató ágak** összességében a megyei bruttó hozzáadott érték 59%-át adták 2012-ben, ami az országosnál valamelyest alacsonyabb, ugyanakkor a vidéki átlagot meghaladó arány. A szolgáltatások viszonylag magas súlyában a mérsékelt iparosodottság mellett szerepet játszik Debrecen széleskörű szolgáltatás-kínálata, fejlett intézményrendszere. Az alkalmazásban állókon belül az átlagosnál jóval nagyobb részarányt képvisel az oktatás és a humán-egészségügyi, szociális ellátás, ami a civis város megyénél tágabb központi szerepére utal. Ebben kulcsszerepet játszik a Debreceni Egyetem. Az egyetem jelentősége az oktatás mellett a kutatás területén is számottevő, ugyanakkor a K+F tevékenységből a versenyszféra is egyre nagyobb szerepet vállal. A közelmúltban néhány transznacionális vállalat a megyeszékhelyre telepítette regionális szolgáltató központját, amit elősegített a jelentős számú, egyetemi végzettséggel rendelkező, idegen nyelven beszélő fiatal munkaerő jelenléte. Így Debrecen az ilyen típusú beruházások egyik legjelentősebb vidéki telephelyévé vált.

A szolgáltató ágak közül ki kell emelni a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátást is. Hajdúszoboszló és Debrecen vendégforgalma országosan is számottevő. A jelentős termálvízkészletre alapozva Hajdúszoboszló az egyik leglátogatottabb gyógyturisztikai központ (a település belföldi vendégéjszakáinak száma Budapest után a második legmagasabb). A termálvíz feltárása nyomán a megye több településén működik fürdő. Az ugyancsak turisztikai vonzerővel bíró Hortobágyról külön fejezetben szólunk.

Kiemelt értékünk

A HORTOBÁGY

„Lenn az alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom;
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.”

Petőfi Sándor: Az Alföld, 1844

A Hortobágy az Alföld, azon belül a Közép-Tisza vidék kistája. Kiterjedése mintegy 1700 km², legnagyobb része Hajdú-Bihar megye nyugati területét foglalja el, északi része Szabolcs-Szatmár-Bereg, déli része Jász-Nagykun-Szolnok megyébe is átnyúlik. Az ország és egyben Európa legnagyobb összefüggő füves pusztája. Felszíne kiegyenlített, tökéletes síkság, átlagos tengerszint feletti magassága 92 méter. Egyhangúságát csak néhol törrik meg folyómedrek, elhagyott morotvák, kunhalmok, szél által kialakított buckák. Legmagasabb pontja a tengerszint feletti 105 méteres magasságával a Bűrök-halom. A korábban gyakran vízborítás alatt álló területet a folyószabályozások és lecsapolások az ország egyik legszárazabb vidékévé tették. Legjelentősebb vízfolyása a szerény vízhozamú, természetes eredetű Hortobágy folyó. A Keleti- és Nyugati-főcsatorna a Tisza vizét szállító fontos vízpótló forrásai a Hortobágyinak. Állóvizei időszakos vízborítású, változó területű mocsarak és mesterségesen kialakított tavak

1. kép Nyári hajnal a Hortobágyon

*Fényképezte: Oláh János,
www.varazslatosmagyarország.hu*

(Hortobágyi-, Ohati-, Derzsi- és Csécsi-halastavak). Éghajlata mérsékelt meleg, száraz. Az évi átlagos középhőmérséklet 10°C körül alakul. Nyáron sok a hőségnap, a napi középhőmérsékletek a 25°C-ot is meghaladhatják. Hazai viszonylatban szélsőségesen kontinentálisnak tekinthető a terület, az évi átlagos hőingás egyes helyeken a 25°C-ot is elérheti. Az évi napfénytartam meghaladja a 2000 órát. Az évi csapadékmennyiség alig éri el az 520–550 mm-t. A csapadék eloszlása egyenlőtlen, nyáron gyakoriak az aszályos időszakok. A Hortobágy területét javarészt szikes és réti talajok fedik. Ezek többnyire legelőként, kaszálóként, néhol gyenge termőképességű szántóként hasznosíthatóak.

A Hortobágy természeti adottságai az állattartásnak, -tenyésztésnek, a pásztorkodásnak kedveznek. Ennek a kultúrának a kialakulása és fennmaradása a 20. század közepéig egész Európában egyedülálló volt. A legeltetésre alapozott állattartás a szélsőséges időjáráshoz igazodva évszázadokon keresztül megőrizte a tartásmódra leginkább alkalmas ősi állatfajtáinkat és az állatokat őrző, gondozó pásztorság hagyományait is.

A területen végzett vizsgálatok kiterjedt, nyílt füves öskörnyezetről tanúskodnak. Az ember állandó jelleggel bizonyítottan a neolitikum óta lakja a Hortobágyot. Az első lakóhelyek az emberi kéz alkotta kunhalmok vagy kurgánok, melyekből közel 200 található e tájon. Méretük változó, átmérőjük 20–90 méter, relatív magasságuk 0,5–12 méter. A létesítmények a népvándorlás kori nomád népeknek őr-, szállás- és temetkezési helyeiként szolgáltak. A honfoglaló magyarság szintén szívesen szállta meg az állattartásra kiválóan alkalmas területet. Az első települések megszilárdulását a 12. századra teszik. Ezáltal a Hortobágy térségében viszonylag korán sűrű településhálózat alakult ki. Az Árpád-korban már több mint harminc település létezett itt. A keresztény hitre való áttérés megszilárdítása céljából a települések fele templomos hely volt, az építkezések a falvak állandóságát is biztosították. A történelem során azonban számos település szűnt meg, főleg az elnéptelenedés és a háborúk (pl. török hódítás) következtében. A fennmaradt települések távoli, lakatlan területein létrejöttek a pusztabérletek – az ún. szállások –, ahol a feudális mezőgazdaság bérlői rétege nagyarányú jószág-tartásra rendezkedett be. Ez volt a tanyásodás legkorábbi időszaka. A hatalmas területű legelők és a tanyák legtöbbször a debreceni uradalomhoz tartozott. A hortobágyi pásztorkodás a 17–18. században élte virágkorát, köszönhetően a legelőbőségnek. A debreceniek földközössége a külső, hortobágyi legelők vonatkozásában a II. világháború végéig fennmaradt.

A Hortobágy évszázadokon keresztül közlegelő volt. A külterjes gazdálkodási rendszerben csekély területet foglaltak el a szántók, a fő hangsúly a legeltetésre alapozott jószágartáson volt. A tavaszi kihajtástól az őszi istállózó állattartásra való átterésig heverő, nem fejt, nem igazott állatállományt tartottak, amelynek legfontosabb funkciója a szaporodás és állománynövekedés volt. Az egyre növekvő jószágállomány miatt szabályozásra volt szükség, ezért maximalizálták a kihajtható állatok számát. Az e feletti jószágszám után a gazdának fűbért kellett fizetnie. Megállapították a ki- és behajtás rendjét, idejét, ami az egyes állatfajok esetében eltért.

A Tisza szabályozása után a gyepet öntöző áradások elmaradtak, a legelők minősége évről évre romlott. Ennek megfékezésére csatornázási, öntözési tervek születtek. A halastavak létesítésének tervei a 20. század elején kezdtek megvalósulni. A tórendszerek létrejöttével egy új foglalkozási ág is kialakult, a haltenyésztés. A tógazdaságok jelentős munkaerőt foglalkoztattak, a megnövekedett vízborítottság miatt a nád és a gyékény gazdasági haszna is emelkedett. Fásítással is próbálkoztak a Hortobágyon, a pár hektár területű erdőket az állatok védelmére telepítették. Erdőfoltok többnyire utak és folyók mentén maradtak fent. A rizstermelés kísérleti jelleggel folyt a mátai telepen. Később növelték a rizs vetésterületét, de a klimatikus adottságok a pusztán nem kedveznek a gabonanövénynek. A talajjavításra tett próbálkozások (mésziszap) magas költséggel, ugyanakkor kevés eredménnyel jártak.

A hortobágyi puszta hasznosítása az 1948. évi államosítás után új irányt vett föl. Debrecent megfosztották örökségétől, a terület felett az 1950-ben létrejött Hortobágyi Állami Gazdaság vette át az irányítást. Működése alatt jelentős halastavi bővítés történt, melynek eredményeként azok területe mára elérte a 6 ezer hektárt. Kiépítették a Nyugati- és Keleti-főcsatornák öntözőhálózatát, és növelték a szántók arányát is. Hortobágy község létrehozását is kezdeményezték, ahol a mozaikszerűen szétszórta tanyákon élő népesség centralizálását kívánták megvalósítani. Megjelentek a kacsá- és libatelepek, melyek több tízezres állománya veszélyeztette a Hortobágy évszázadok alatt kialakult ökológiai egyensúlyát. A 45 évig működő óriásgazdaság sikertelen kísérletezettségnek bizonyult, a hatalmas területet soha nem sikerült összefogni. A rendszerváltás után az állami vagyron számottevő része magánkézbe került. Mintegy 22 ezer hektár területen megalakult a Természetvédelmi és Génmegőrző Kft, mely a Hortobágyi Nemzeti Parkkal együttműködve a természet megóvása

mellett napjainkban is jelentős gazdasági és társadalmi tevékenységet végez. Önálló szervezet lett a magyar tógazdasági kultúra egyik megteremtője, a Hortobágyi Halgazdaság Részvénytársaság, amely Európa egyik legnagyobb pontytermelő halgazdasága. Halkeltetéstől a halfeldolgozásig, a horgászvizek halállományának utánpótlásáig sokféle feladatot ellát. Az utóbbi években egyre nagyobb a biogazdálkodás során nevelt növények és állatok, az azokból előállított termékek iránti kereslet. A hazai biogazdálkodás központja a Hortobágy. Több ezer hektáron folytatnak ilyen jellegű termelést. A térség biotermékei között növények (őszi búza, köles, árpa, zab, kukorica, olajnapraforgó, lucerna stb.) és állati termékek (szürkemarha, rackajuh, mangalica, bivaly hús és húskészítmények) egyaránt megtalálhatóak.

A PUSZTAI LEGELTETŐ ÁLLATTARTÁS

A hortobágyi szarvasmarhákat még a 20. század elején is a hagyományos módon tartották. Idegen fajták betelepítésével is próbálkoztak, de a szélsőséges időjárás viszontagságait egyedül a magyar szürkemarha viselte el, ez a fajta tudott szaporodni és évszázadokig fennmaradni a pusztán. Eredete visszavezethető a honfoglaló magyarság által behozott kisebb testű marhára, és a Kárpát-medencében ekkor természetes környezetben élő nagytestű vadtulokra, melyeket egymással kereszteztek.

A Debrecen város közössége által tartott ménes már a 17. században jelentős vagyonnak számított. A törzsménest, mely kistermetű, ugyanakkor szívós lovakból állt, a városban igavonásra használták. Többszöri nemesítéssel próbálkoztak, főleg spanyol és egyéb nemes fajtákkal is, azonban az igazi áttörést a 19. század végi nóniusz fajtával való nemesítés jelentette.

A magyarok legrégebben tenyésztett juha a racka. Igénytelen, betegségre nem hajlamos fajta, melynek több változata ismert. A hortobágyi racka, melynek szarva egyenes, pödrött és felfelé álló. A kos és az anyajuhok egyaránt rendelkeznek szarvval. Másik változata az erdélyi racka (cigája), melynek – többnyire csak a kosokra jellemző – szarva enyhén csavarodó, vízszintes állású. A juhtenyésztésben a 18. század végétől a gyapjú gazdasági jelentőségének erősödése miatt megjelentek a spanyol eredetű merinó juhok. A kereskedelemnek a racka durva gyapja már nem felelt meg, így esett a választás erre a selymes szőrű, mindamellert elég igényes fajtára. Teleltetni akolban, hodályban kell, de értékes gyapja és bővebb teje miatt egy évszázad alatt visszaszorította a rackafajtákat.

A sertés ősi fajtája a hortobágyi pusztán a „szalontai” vagy „réti” disznó volt, melyet a 19. század közepén kiszorított a mangalica. Hízékonyabb sertés, amelynek húsa is jobb minőségű.

A haszonállatok százait, ezreit őrző emberek legnagyobb segítségei a magyar pásztorkutyák. A kuvasz és a komondor elsősorban a szállást védelmezi, míg hajtásra, terelésre a puli, pumi és a mudi a legalkalmasabb.

A HORTOBÁGYI NEMZETI PARK

Magyarország első nemzeti parkja 1973. január 1-jén kezdte meg működését, mintegy 52 ezer hektáron. Jelenlegi területe 82 ezer hektár, melynek legnagyobb része Hajdú-Bihar megyében fekszik, kis része átnyúlik Szabolcs-Szatmár-Bereg, Jász-Nagykun-Szolnok és Heves megyékbe is. Az ország legnagyobb összefüggő védett területe. A park döntő hányadát természetes élőhelyek alkotják. A sziki gyepek, sziki legelők, löszpuszták, ártéri erdők és ligetek mellett mocsarak, tavak és holtágak színesítik a pusztát. A mesterséges halastavak mindössze 6 ezer hektárt foglalnak el, ugyanakkor jelentőségük felbecsülhetetlen, leginkább a park madárvilága számára. A nemzeti park egésze 1979-től egyben Bioszféra Rezervátum is, amelynek legfontosabb feladata közé tartozik a terület természeti értékeinek, táj-, faj- és genetikai diverzitásának megőrzése, a fenntartható fejlődés biztosítása és az ezt célzó oktató- és kutatómunkák támogatása. A Ramsari-egyezmény 20 ezer hektárt nemzetközileg is elismert vizes élő-

2. kép Szurkemarhák a Hortobágyon

Fényképezte: Szabó Aladár,
www.varazslatosmagyarorszag.hu

helyként tart számon. 1999-ben az UNESCO Világörökség Bizottsága a parkot felvette a világörökségi listára is.

A Hortobágyi Nemzeti Park legfontosabb és méltán híres jelképe a Kilenclyükű híd. Elődjeként egy fahíd funkcionált. A kőhidat Povolny Ferenc klasszicista stílusú tervei alapján 1827–1833 között építették meg. A folyó két partján az ellenfalak között mért távolsága 92 méter, míg a híd teljes hossza 167 méter: Magyarország leghosszabb közúti kőhídja. A világörökség részeként számon tartott hidat 2009-ben újították fel.

3. kép A Kilenclyükű híd

Fényképezte: Novák Géza

A park állandó és ideiglenes kiállításával, rendezvényeivel biztosítja, hogy az ide látogatók gazdag élmények birtokában távozhassanak. A Látogatóközpont tavasztól ősz végéig várja a turistákat, akik a Kézművesudvarban megismerkedhetnek a vidékre jellemző mesterségekkel, a népművészeti hagyományokkal, a népi iparművészet termékeivel. A Pásztorház és a Hortobágyi csárda a pásztorélet mindennapjaiba enged betekintést. A Hortobágyi Vadaspark az ősi pusztai állatvilágot mutatja be. Fajokat, amelyek a földtörténeti jelenkorban a Hortobágyon paleontológiai leletek, írásos dokumentumok alapján előfordultak. A Vadasparkban három nagytestű patás fajt ismerhetnek meg a látogatók: az eurázsiai vadlovat (Przewalski ló), az ún. rekonstruált őstulcot (Heck-marha), illetve a vadszamarat. A Pusztai Állatpark a Kárpát-medencében élő régi magyar háziállatfajtákat (házi bivaly, nóniusz ló, magyar szürkemarha, rackajuh stb.), azok tartásának módjait és tárgyi eszközeit mutatja be. A Hortobágy-Halastavi kisvasúttal közle-

kedve betekintést lehet nyerni a halastavak élővilágának mindennapjaiba, az itt fészkelő és átvonuló madárvilág életébe. A kirándulni vágyóknak szervezett gyalogtúrák és oktatási célból kialakított tanösvények állnak rendelkezésükre.

Nemzetközi hírű a Mátai Ménes. Több száz éves múltra visszatekintő tradicionális ménes, melynek törzsistállói szabadon látogathatóak. Legnépszerűbb programja a pusztakocsikázás, melynek során a vendégek természetes környezetükben találkozhatnak az itt őshonos állatfajokkal.

4. kép Feszült pillanat

Fényképezte: Gaál Zoltán,
www.varazslatosmagyarorszag.hu

Rendszeresen szerveznek hagyományőrző táborokat, márdárgyűréseket, csillagászati megfigyeléssel egybekötött éjszakai kirándulásokat, kerékpáros és lovas túrákat. Minden évben megrendezik a Pásztorok Ünnepét, mely pásztortalálkozó, gulyásfőző verseny és kiállítás is. Országos hírű az augusztusban rendszeresen megtartott Hídi vásár, amely kirakodó, népművészeti kézműves vásár. Az ősz leglátványosabb természeti eseménye a daruvonulás, melyet vezetett túrák keretén belül lehet megtekinteni. Októberben tartják a Lehalászási Ünnepet, amelynek során a látogatók betekintést nyerhetnek a Hortobágy vizes élőhelyeinek világába, és a halászati eszközök használatába is.

A PUSZTA ÁBRÁZOLÁSA AZ IRODALOMBAN, KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

„Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az Isten homloka!
Megállok közepeden s körültekintek oly elragadtatással,
milyet nem érez a schweizi az Alpeseekben,
milyet csak a beduin érez Arábia sivatagjaiban.
Milyen szabadon lélekzem, mint tágul keblem!”

Petőfi Sándor: Úti levelek – III. levél, 1847

A Hortobágy megannyi író, költőt, képzőművészt megihletett festői szépségével, a végeláthatatlan puszta varázsával. Az Alföld igazi költője Petőfi Sándor volt, aki elsőként fedezte fel a költészet számára a magyar róna szépségeit. A költő számára a puszta, a sík vidék a korlátlan szabadság, a hazaszeretet, a haza jelképévé vált. Arany János, Jókai Mór, Móricz Zsigmond méltó követői voltak Petőfinek, műveikben tovább magasztalták a rónát. Egyes képzőművészeink pusztai ihletésű festményei, szobrai nemzetközi ismertséget is szereztek. A legismertebbek között említhetjük Csontváry Kosztká Tivadar Vihar a Nagy Hortobágyon, vagy id. Markó Károly Alföldi táj gémeskúttal című festményét. Debreceni kötődésű szobrászművészünk, Medgyessy Ferenc egyik leghíresebb plasztikája Hortobágyi csikós című lovas szobra.

5. kép Magyar alföldi táj gémeskúttal

id. Markó Károly, 1853

Források:

www.hnp.hu/
varazslatosmagyarorszag.hu/
www.vilagorokseg.hu/

*Hajdú-Bihar megye területfejlesztési koncepcióját megalapozó feltáró-
értékelő vizsgálat (4. verzió), Debrecen, 2013. november 7.*

© Központi Statisztikai Hivatal, 2014

Felelős kiadó:
Dr. Vukovich Gabriella elnök

Készült a Tájékoztatási főosztályon,
a Debreceni főosztály közreműködésével

Főosztályvezetők:
Freid Mónika, Malakucziné Póka Mária

Felelős szerkesztő:
Novák Géza

Szerzők:
Dobány Zoltán, Nagy Zsuzsa,
Novák Géza

Technikai előkészítés:
Némethné Csehi Tünde

Kiadványterv:
Gyulai Katalin

Kézirat lezárva: 2014. szeptember

Internet: <http://www.ksh.hu>

Borítóterv: Lounge Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2014.087